

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА**

Опанасенко Наталія Іванівна

УДК: 37.017(477) “18 : 19”

**ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ УКРАЇНСЬКИХ ДІЯЧІВ “ПРОСВІТИ”
КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному інституті імені Г.С.Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор

Мазоха Дмитро Степанович,

Переяслав-Хмельницький державний

педагогічний інститут імені Г.С. Сковороди,

завідувач кафедри педагогіки і методики

початкового

навчання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

Зайченко Іван Васильович,

Чернігівський педагогічний університет

імені Т.Г.Шевченка, завідувач кафедри

педагогіки, психології і методики

викладання математики;

кандидат педагогічних наук, професор

Філоненко Сергій Миколайович,

Університет сучасних знань (м. Київ), генеральний директор

регіонального інституту.

Провідна установа – Харківський державний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, кафедра педагогіки, Міністерство освіти і науки України, м. Харків.

Захист відбудеться “21 ” листопада 2002р. о 16.³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано “ 17 ” жовтня 2002р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Ю.О.Приходько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми

Суспільно-політичні та економічні процеси, що відбуваються в Україні, вимагають нового педагогічного бачення проблем виховання особистості. Важливим постає завдання виховання гармонійно розвиненої, творчої особистості на засадах національної самобутності: громадянина незалежної держави, гуманіста, носія духовної культури нації. Реалізація даного завдання неможлива без ґрунтового і об'єктивного вивчення педагогічної спадщини українського народу, історичних коренів педагогічних явищ і процесів. Джерелом збагачення теорії і практики національної системи освіти, визначення перспективних шляхів її розвитку на сучасному етапі слугують дослідження проблем національного виховання підростаючого покоління та визначення виховного ідеалу. В українській педагогіці пошук виховного ідеалу завжди посідав одне з чільних місць, був тісно пов'язаний з національно зорієнтованою соціологічною думкою з огляду на підневільність українського народу упродовж багатьох століть.

У педагогічній практиці України наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. були сформульовані концептуальні засади національної освіти і виховання, висунуті ідеї щодо виховного ідеалу, який спирався на ідеали української етнопедагогіки. Цей виховний ідеал розвинутий у працях українських діячів “Просвіт”, зокрема, Б.Грінченка, Лесі Українки, М.Коцюбинського, І.Стешенка, С.Русової, М.Галушинського, С.Сірополка та ін. У їх дослідженнях пріоритетним є виховання підростаючого покоління на засадах національної ідеї, вірності ідеалам народу, а також, вони враховували й ідеали зарубіжної педагогіки. Однак, незважаючи на широкомасштабну хвилю українізації після 1918р., проблема виховного ідеалу на терені України не знаходила свого розвитку та збагачення. Виняток складають праці видатного українського педагога-гуманіста В.Сухомлинського. Лише у постперебудовний час проблема виховного ідеалу знову стала предметом дослідження вітчизняної педагогічної науки.

Цілком очевидно, що в умовах нових політичних і соціально-економічних відносин у нашому суспільстві та глобальних проблем формування особистості у третьому тисячолітті питання пошуку виховного ідеалу переростає у важливу педагогічну проблему.

Питання, що стосуються ідеалу як мети виховання, розглядаються сучасними українськими вченими у різному контексті: національного та родинного виховання – О.Киричук, В.Кузь, В.Майборода, Ю.Руденко, З.Сергійчук, В.Скуратівський, М.Стельмахович; цілісного виховання особистості – С.Карпенчук, Т.Левченко; як модель процесу формування особистості – М.Кухта; гуманістичного виховання особистості на основі цінностей – О.Вишневський, І.Підласий та ін.

Розглядаючи історико-педагогічну парадигму виховного ідеалу як одного з компонентів системи виховання, доцільно проаналізувати педагогічні основи і розкрити психолого-педагогічні

та соціальні особливості, які впливали на його розвиток періоду кінця XIX – початку XX ст., зокрема, у творчій спадщині діячів “Просвіт”.

Вивчення різних аспектів діяльності українських товариств “Просвіта” періоду кінця XIX – початку XX ст. було предметом численних досліджень. Так, діяльність “Просвіт” Наддніпрянської України розглядається у працях О.Коновця, Л.Євселевського, О.Лисенка, С.Фарини. Діяльність “Просвіт” у справі освіти дорослих досліджувала Л.Вовк. Л.Березівська проаналізувала освітньо-виховну діяльність київських просвітницьких товариств, в тому числі й “Просвіт”. Узагальнену характеристику становлення та розвитку “Просвіти” на західноукраїнських землях у названий період уміщують праці Р.Іваничука, Ж.М.Ковби, Т.Комаринця, Б.Савчука.

Важливу допомогу в процесі теоретичного усвідомлення нових тенденцій у вітчизняній педагогічній науці надало вивчення робіт А.Алексюка, О.Вишневського, Л.Вовк, С.Золотухіної, М.Стельмаховича, О.Сухомлинської.

Немало праць присвячено діячам товариств “Просвіта”: Б.Грінченку (І.Карпенко, Н.Копиленко); Лесі Українці (І.Шиманська); М.Коцюбинському (В.Окорнов); С.Русовій (Є.Коваленко, В.Майборода, І.Пінчук); І.Стешенку (С.Болтівець, В.Майборода, В.Слюсаренко, І.Сойко); С.Сірополку (Б.Ступарик, Р.Кіра, Т.Беднаржова).

Однак доводиться констатувати, що проблема виховного ідеалу у творчій спадщині “просвітян” сучасними дослідниками розглядається побіжно.

Практична значимість і відсутність аналітико-узагальнюючих історико-педагогічних досліджень з даної проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: “Виховний ідеал у творчій спадщині українських діячів “Просвіти” кінця XIX – початку XX ст.”.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є частиною комплексної теми “Проблеми розвитку освіти в Україні періоду кінця XIX – початку XX ст.”, яка досліджується кафедрою педагогіки і методики початкового навчання Переяслав-Хмельницького державного педагогічного інституту ім. Г.С.Сковороди. Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Переяслав-Хмельницького державного педагогічного інституту ім. Г.С.Сковороди (протокол №5 від 19.01.1999 р) та узгоджена з Радою з координації досліджень в галузі педагогіки та психології АПН України (протокол №7 від 26.10.2000р.).

Мета дослідження – ретроспективний системний аналіз процесу розвитку ідеї виховного ідеалу у творчій спадщині українських діячів “Просвіт” кінця XIX – початку XX ст. і використання його в сучасній практиці виховання підростаючого покоління.

Об’єкт дослідження: процес розвитку ідеї виховного ідеалу в педагогічній теорії і практиці України кінця XIX – початку XX ст.

Предмет дослідження – виховний ідеал у педагогічних і художніх творах українських діячів “Просвіт” означеного періоду.

Завдання дослідження:

- з’ясувати характерні риси “просвітянського” руху в Україні наприкінці XIX – початку XX ст.;
- обґрунтувати сутність виховного ідеалу у творчості українських діячів “Просвіт” і його реалізації в національній системі освіти і виховання періоду кінця XIX – початку XX ст.;
- проаналізувати використання виховного ідеалу українських діячів “Просвіт” у сучасній практиці виховання підростаючого покоління;
- розробити і впровадити в навчальний процес вузу спецкурс за матеріалами дослідження “Виховний ідеал у творчій спадщині українських діячів “Просвіти” кінця XIX – початку XX ст.: теорія і практика”.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період кінця XIX (з 1870рр.) – початку XX ст. (до 1920 року), що зумовлено рядом причин:

1) кінець XIX (1870рр.) – початок XX ст. (1905 р.) – це період становлення засад до подальшої праці на освітянській ниві нових поколінь інтелігенції. В цей час розгорнулася широкомасштабна просвітницька діяльність, спрямована на збереження національного коріння, мови, культури, історії. Зароджуються нові ідеали виховання. На західноукраїнських землях активного розвою набирають товариства “Просвіта”.

2) 1905 – 1917 – це роки перших досягнень прогресивної української інтелігенції, яка, скориставшись послабленням реакції, повела відкриту боротьбу за українську національну освіту.

3) 1917 – 1920 – розвиток ідеї відродження національної освіти, культури та становлення виховного ідеалу в цей період, виступ української національно свідомої інтелігенції проти більшовицької влади.

Методологічна та теоретична основа. Дослідження виховного ідеалу у творчій спадщині діячів “Просвіт” кінця XIX – початку XX ст. ґрунтується на засадах наукового пізнання, на діалектичному підході до розгляду проблеми, що дозволить не тільки вивчити стан питання в минулому, але й надасть можливість простежити його динаміку та визначити тенденції розвитку на сучасному етапі виховання підростаючого покоління.

У процесі дослідження використані такі методи: системно-структурний метод; метод порівняння і зіставлення з метою встановлення подібності та відмінності між ідеалами виховання кінця XIX – початку XX ст. і сучасними; історико-теоретичний аналіз педагогічної, історичної літератури, творчого доробку педагогів-просвітителів минулого; систематизація та узагальнення наукової документації.

Джерелознавчу базу дослідження склали спогади, педагогічні і художні твори діячів “Просвіт” кінця XIX – початку XX ст. Б.Грінченка, Лесі Українки, М.Коцюбинського, С.Русової, С.Сірополка та ін.; періодична преса кінця XIX – початку XX ст., зокрема, часописи “Вільна українська школа”, “Світло”, “Київська старовина”, “Русская школа”, “Нова школа” та інші; сучасна періодика: “Рідна школа”, “Початкова школа”, “Педагогіка і психологія”; історико-педагогічна література; матеріали Інституту рукопису НБУ ім. В.І.Вернадського (Ф.114, 132, 159, 182, 132512), Державного архіву Київської області (Ф.142, 1447), Центрального державного архіву вищих органів влади України (Ф.3889), Центрального державного історичного архіву України у м. Києві (Ф.274, 318).

Наукова новизна дослідження:

- вперше проведено системний аналіз педагогічної і художньої творчості українських діячів “Просвіт” (Б.Грінченка, Лесі Українки, М.Коцюбинського, С.Русової, І.Стешенка, С.Сірополка) кінця XIX – початку XX ст. на предмет дослідження складових виховного ідеалу;
- здійснено педагогічний аналіз розвитку ідеї виховного ідеалу в кінці XIX – початку XX ст.;
- визначено педагогічний доробок українських “просвітян” у процес становлення національного виховного ідеалу та зроблено порівняння з сучасною практикою формування виховного ідеалу.

Теоретичне значення дослідження полягає у визначенні суті поняття “виховний ідеал” періоду кінця XIX – початку XX ст.; в історико-педагогічному аналізі впливу суспільних факторів на процес розвитку ідеї виховного ідеалу наприкінці XIX – на початку XX ст.; в обґрунтуванні демократичної і гуманістичної спрямованості діяльності “Просвіт” цього періоду.

Практичне значення роботи полягає в тому, що проаналізовані документи і матеріали й отримані в процесі їх дослідження результати сприятимуть збагаченню сучасного історико-педагогічного знання. Зібрані та узагальнені в дисертації наукові дані про ідеали виховання дозволяють збагатити зміст курсу історії педагогіки. Матеріали дослідження можуть бути використані при складанні підручників, посібників, іншої навчально-методичної літератури та безпосередньо в навчально-виховному процесі вузу, школи. Окремі результати праці використані в основі лекційних курсів, які були прочитані у Переяслав-Хмельницькому ДПІ ім. Г.С.Сковороди у 2000-2001рр., а також в розробці і опублікуванні спецкурсу для студентів вузу “Виховний ідеал у творчій спадщині українських діячів “Просвіти” кінця XIX – початку XX ст.: теорія і практика”.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення і результати дисертації отримали схвалення у повідомленнях на конференціях: “Педагогічні ідеї А.С.Макаренка і сучасність: проблеми та перспективи” (Переяслав-Хмельницький, 1999), “Наступність і перспективність у навчанні й вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку”

(Переяслав-Хмельницький, 2000) “Реформування змісту освіти в початкових класах в контексті перебудови загальноосвітньої середньої школи” (Дрогобич, 2001). Всі виступи опубліковано. Дисертаційні матеріали використовуються для студентів Переяслав-Хмельницького педагогічного інституту у змісті спецкурсу “Виховний ідеал у творчій спадщині українських діячів “Просвіти” кінця ХІХ – початку ХХ ст.: теорія і практика” (довідка №408 від 4.10.02), впроваджувалися в навчальний процес на кафедрі педагогіки та методики початкового навчання Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (довідка №1064 від 2.10.02) , у відділі початкової школи Богуславського НКЦ імені І.Нечуя-Левицького (довідка №474 від 3.10.02).

Публікації. Результати дослідження відображено у 9 одноосібних публікаціях автора: 4 статті у фахових журналах, 3 – статті у збірниках конференцій, параграф у монографії “Гармонія творення людини. Гуманізм педагогіки В.О. Сухомлинського в нове тисячоліття” за ред. Д.С. Мазохи., спецкурс.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатку.

Обсяг тексту – 215 сторінок; список використаної літератури охоплює 16 сторінок, 234 найменування, з них: 213 літературних джерел та 21 архівний документ.

СТРУКТУРА ТА ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено предмет, мету дослідження, його основні завдання; розкрито джерельну базу, наукову новизну, теоретичне і практичне значення здобутих результатів.

У **першому розділі** “Соціально – педагогічні умови розвитку виховного ідеалу в діяльності “Просвіт” кінця ХІХ – початку ХХ ст.” розкривається суть поняття “виховний ідеал”. Простежується процес становлення та розвитку виховного ідеалу в національній педагогіці, на який мали вплив ідеали етнопедагогіки, зарубіжний та російський виховні ідеали кінця ХІХ – початку ХХ ст. У розділі наведені дані про розвиток виховного ідеалу в діяльності “Просвіт” зазначеного періоду.

У роботі наголошується, що будь-яке виховання ґрунтується на вірі у прийняті в суспільстві цінності, ідеал. Кожен народ має свої ідеали, свою ідеальну систему цінностей. У стабільних суспільствах ідеали не змінюються. Вони лише обережно і виважено удосконалюються. Визначившись з ідеалами, суспільство зберігає і вдосконалює себе. У цьому – вічне й основоположне значення ідеалів, стійкість суспільної функції виховання, прямих і обернених зв’язків між суспільством і вихованням.

Український виховний ідеал пройшов етапи становлення, руйнації, відновлення, відповідно до складних історичних трансформацій суспільства. Кожен період історії мав характерні особливості, які відповідали часові й потребам народу. Як засвідчує українська народна педагогіка, виховний ідеал української людини криється в історичному минулому, у звичаях українського народу, в його літературі, мистецтві, пісенному фонді України.

В дисертації підкреслюється, що українська етнопедагогіка є власне національною навчально-виховною системою, що сформувалася завдяки поєднанню національного і загальнолюдського, через зв'язки минулого з сучасним і майбутнім в історії нашого народу.

Вітчизняна етнопедагогіка в різні історичні періоди формувала свої ідеали, що мали локальне побутове вираження: чумак, гайдамака, опришок, січовий стрілець, козак. Навіть тоді, коли суспільно-історичні умови змінювалися, ці ідеали в народній системі не втрачали свого значення. Чумак – зразок витривалості, товаришкості. Гайдамака завжди втілював у собі народну непокору, прагнення до соціальної справедливості. Ідеал опришка передбачав, зокрема, систему фізичного вдосконалення, розвитку вправності, спритності, рухливості. Січовий стрілець – зразок самопожертви в ім'я своєї Батьківщини, рівності свого народу серед інших народів. Головним виховним ідеалом української етнопедагогіки в добу козаччини став козак як втілення всіх чеснот справжнього українця, мужній лицар-визволитель, безкорисливий захисник скривджених і знедолених. Усі ці ідеали, зрештою, становлять збірний образ українця з розвиненим почуттям власної гідності і гідності національної.

Наш народ, зокрема українська сім'я, у виховній роботі керувалася тим ідеалом, у якому збігається дух нації, сила національної ідеї – віковична боротьба за своє існування, право бути вільними на своїй землі. Українська родина розуміла: виховати дітей на ідеалах вільнолюбства можна лише формуючи національну свідомість і самосвідомість, любов до рідного народу, відданість Україні. Надаючи важливого значення громаді, українська народна педагогіка виступає за багатодітну сім'ю, де дитина відчуває вплив родинного колективу.

Важливе значення у вихованні дітей мали народні звичаї та обряди. Кожна родина святкувала народні свята (Різдво, Трійцю, Маковія, Спас та інші). Діти з раннього віку знали численні народні пісні, колядки, щедрівки, веснянки тощо, були активними учасниками всіх святкових дійств.

Проаналізований фактичний матеріал засвідчує, що в українській народній педагогіці виховний ідеал співпадав з соціальним ідеалом широких трудових верств населення, переважно селянства, одухотворювався через народне світосприймання, історію, культуру і поставав перед молодими поколіннями психологічно привабливим. Історія педагогіки доносить до нас ці ідеали: орач, богатир, козак (образ запорізького козака і сьогодні залишається стимулом для державотворчої діяльності), господар. Ці образи мали загальнонаціональне значення у вихованні. В

основі виховного ідеалу діячів “Просвіт” кінця XIX – початку XX ст. використані ідеали саме народної педагогіки.

Як засвідчує проаналізований у розділі фактичний матеріал, на українську педагогіку кінця XIX – початку XX ст. мали вплив зарубіжна та російська педагогічна думка.

Аналіз зарубіжної педагогіки початку XX ст. дає підстави визначити декілька найбільш загальних концепцій та ідей. Одна з них – “педагогіка вільного виховання”, серед попередників якої були Я.А.Коменський, Й.Песталоцці, Ж.-Ж.Руссо, Ф.Дістервег. Своєрідним маніфестом даної концепції стала книга шведської письменниці і педагога Е.Кей “Вік дитини” (1900). Для прихильників вільної педагогіки (Д.Дьюї, Г.Шаррельмана, П.Лакомба) ідеалом була гармонійно розвинена, вільна людина, вихована природним шляхом, людина – гуманіст. Їх ідеали поділяла італійський педагог М.Монтессорі. На її думку, кожна дитина від природи здатна до самостійного спонтанного розвитку, тож потрібно створити таке оточення, яке б давало їй можливість для самовиховання.

В цей період у Німеччині зароджується теорія “громадянського виховання” Г.Кершенштейнера. Виховний ідеал німецького педагога – це людина-громадянин, у якої сформовані професійна дієздатність, любов до праці, добропорядність, наполегливість, почуття відповідальності.

Прагнення педагогів та інтелігенції щодо освіти та виховання молодого покоління України співвідносились з ідеалами “всіх цивілізованих націй”, з гуманістичними ідеями світової педагогіки. У продовж досліджуваного періоду в зарубіжній педагогіці були науково обґрунтовані взаємозв’язки між фізичною і розумовою діяльністю людини, особливості дитячої особистості та її можливостей.

Ідеалом офіційна педагогіка Росії визнавала ту особистість, яка вірить у Бога. Ця концепція ідеалу особистості найбільш яскраво була викладена М.Олесніцьким у “Полном курсе педагогики”. П.Каптерев ідеалом виховання вважав ту особистість, яка розвивається гармонійно, тобто в неї розвиваються всі духовні і фізичні сили, різнобічно освічену, гуманну, цілеспрямовану, особистість. П.Лесгафт спирався у своїй педагогічній системі на матеріалістичне, природничо-наукове світосприйняття. Ідеальна людина, або, за визначенням П.Лесгафта, розумна, мудра – та, в якій вироблене свідоме відношення до своєї поведінки, яка була б у змозі поєднати досвід минулого з сучасним і “передбачити наслідки своїх дій і відношень до іншої особи...”. На відміну від П.Лесгафта, В.Вахтеров сам ідеал виводив із своєї концепції розвитку суспільства. Ідеал, за словами В.Вахтерова, не суб’єктивний, а лише відображає об’єктивні тенденції розвитку суспільства. Взагалі, ідеал В.Вахтерова розглядав з двох боків: з одного боку, ідеал є відображенням у свідомості того напрямку, за яким рухається життя. З іншого боку – ідеали є могутнім фактором життя і здатні перетворювати його в бажаному напрямку. Вказуючи на величезне значення ідеалу

для людини, В.Вахтеров у статті “Нравственное воспитание й начальная школа” відзначав, що людство створює ідеали за допомогою розуму і логіки на основі природних подій, явищ, фактів. І від того, наскільки вірно вони сформовані, залежатиме доля цілих народів. Природа безжалісно знищує суспільства, які живуть не досить реальними, величними ідеалами. Тому ідеал, перш за все, не повинен вступати у протиріччя з основними законами життя. З цього випливає, що загальнолюдський ідеал – це прагнення до гармонійного і всебічного розвитку фізичних, інтелектуальних, моральних здібностей всіх без винятку особистостей. Це прагнення до об'єднання людей на основі солідарності, любові, братства, загального блага і свободи.

Отже, у дисертаційному дослідженні зазначається, що ідеї російських та зарубіжних педагогів кінця XIX – початку XX ст. стосовно ідеалів виховання знайшли своє місце в обґрунтуванні українського виховного ідеалу цього періоду, який складався з таких цінностей, як патріотизм, демократизм, громадянськість, гуманність, гідність, професіоналізм, працьовитість та ін.

У першому розділі аналізується історія утворення та діяльності культурно-просвітницьких товариств “Просвіта” в кінці XIX – початку XX ст., які охопили сфери освіти, культури, політики, мистецтва, науки. Доводиться думка про те, що “Просвіти” дбали про розвиток українського виховного ідеалу шляхом створення бібліотек, читалень, курсів, а також влаштовуючи літературно-музичні вечори, присвячені героїчному минулому українського народу, відкриваючи школи та інші просвітницькі установи, займаючись книгодрукуванням, поширюючи українську книжку серед народу. Своєю діяльністю вони сприяли збереженню народних традицій, звичаїв, обрядів, розвитку української культури, навчанню українського народу рідною мовою, вихованню національної самосвідомості.

Проаналізований у розділі історико-педагогічний матеріал дає підстави стверджувати, що виховний ідеал “просвітян” увібрав і віддзеркалював народну мудрість, ідеали минулого, а також відповідав потребам часу, збагачувався, наповнювався новими цінностями. Виховний ідеал – це система цінностей, які є актуальними в певний період історичного розвитку народу і впливають на особистість. Тобто, виховний ідеал є важливою складовою духовності людини.

У другому розділі **“Розвиток виховного ідеалу українськими діячами “Просвіт” кінця XIX – початку XX ст.”** розкрито виховний ідеал у публіцистичних і художніх творах українських “просвітян” кінця XIX – початку XXст.

На основі вивчення педагогічної та художньої спадщини українських діячів “Просвіт” кінця XIX – початку XX ст. встановлено, що їх виховний ідеал сформовано з таких цінностей:

- рідна мова, толерантність. Це засвідчують педагогічні та публіцистичні твори Б.Грінченка (“На беспросветном пути”, “Перед широким світом”, “Якої нам треба школи”), його художній доробок (оповідання “Дзвоник”, “Сонячний промінь” та ін.), епістолярні

матеріали Лесі Українки та її художні твори (“На руїнах”), педагогічна спадщина А.Вахнянина, Ом.Огоновського;

- історична пам’ять, патріотизм, благородство. Підтвердженням цьому є художні твори Б.Грінченка (“Олеся”, “Байда”), Лесі Українки (“На руїнах”, “Прокляття Рахілі” та інші), її епістолярна спадщина;
- волелюбність, гуманність. Ці складові виховного ідеалу пронизують лірику Лесі Українки (“Як дитиною бувало”, “Мрії”, “Мі. Колискова”, “Вечірня година”);
- працьовитість, доброта, щирість, великодушність. Ці вартості знаходимо у художніх творах М.Коцюбинського (“Харитя”, “Ялинка”, “Хо” та ін.), його поетичній творчості (“Наша хатка”, “Вечір”), оповіданнях Лесі Українки (“Над морем”, “Приязнь” та інші).

Аналіз творчої спадщини українських діячів “Просвіт” кінця ХІХ – початку ХХ ст. (до 1917 р.) дав підстави виділити складові виховного ідеалу: національні (історична пам’ять, патріотизм, рідна мова, волелюбність, почуття національної гідності, толерантність, працьовитість) та загальнолюдські (доброта, благородство, гуманність, щирість, великодушність, гідність) цінності. В центрі виховного ідеалу українських “просвітян” зазначеного періоду знаходилася людина, на яку впливали національні та загальнолюдські цінності.

Як свідчать результати проведеного дослідження, українських “просвітян” Б.Грінченка, Лесю Українку, М.Коцюбинського, А.Вахнянина, Ом. Огоновського та ін. об’єднувала спільна мета – створити національну за змістом та формою школу, в якій би мав практичне вираження їх виховний ідеал. Аналіз педагогічних праць дає підстави стверджувати, що виховний ідеал українських діячів “Просвіт” деякою мірою мав практичне вираження. Виборюючи право на існування українських національних закладів освіти і не діставши підтримки в уряді, педагоги-просвітителі займалися складанням проектів української школи (вони стали основою у роботі над українською системою освіти після революції 1917 р.). Свідченням цього може бути рукописний проект програми “Про початкову школу та вивчення в ній дисциплін” Б.Грінченка.

За словами сучасних педагогів-науковців, зокрема Д.Герцюка, на західноукраїнських землях концепції української школи як такої в повному і завершеному вигляді не було підготовлено. В ряді наукових праць, численних газетних і журнальних статтях, авторами яких виступали педагоги-просвітителі, зокрема, А.Алишківич, П.Банах, М.Баран, О.Барвінський, І.Боберський, Г.Врецьона, М.Галушинський, І.Герасимович, М.Грушевський, М.Домбровська (Підгірянка), О.Іванчук, О.Макарушка, К.Малицька, О.Партицький, в їх публічних виступах, у рішеннях зборів і нарад, резолюціях освітянських з’їздів і т.п. були окреслені лише концептуальні підходи до формування основ рідної школи, визначені основні напрямки її діяльності, опрацьовано чимало актуальних питань її змісту.

Українські змагання за національну освіту і рідну мову відбувалися і на учительських з'їздах. Першим учительським з'їздом, у якому офіційно брали участь делегати нелегальної Всеукраїнської Спілки Учителів, був Всеросійський Учительський З'їзд 1906 року. На з'їзді була ухвалена резолюція щодо організації вчительських професійних спілок серед різних народностей.

Гостро постало питання щодо початкової школи на Всеросійському З'їзді учителів у Петербурзі у грудні 1913 р. Цей з'їзд був скликаний “Петербурзьким товариством грамотності” за дозволом уряду з метою ґрунтовного обміркування реформи народної школи в Російській імперії. На з'їзді було прийнято ряд постанов для поліпшення становища початкової школи.

Українські “просвітяни” також працювали над укладанням підручників для національної школи, які були написані живою українською мовою, використовуючи як навчальний матеріал окремі жанри усної народної творчості (наприклад, прислів'я, приказки, казки тощо).

Після 1905 р. з'явився ряд підручників, зокрема, таких як “Граматка (Український буквар) з малюнками” (1906) Норця (Т.Г.Лубенця), “Рідна мова. Український буквар” (1907) О.Базилевича, “Українська граматика для науки читання й писання” (1907) Б.Грінченка, “Українська школа. Перший рік. Граматка. Читання. Писання. Щот. Розрізна азбука” (1907) Г.Неводовського, “Граматка” (1907) С.Черкасенка, “Український буквар. По підручнику О.Потебні” (1906) С.Русової та ін.

В аналізі “просвітянського” виховного ідеалу періоду 1917 – 1920 років акцентуємо увагу на тих процесах, які відбувалися в той час у галузі освіти. Аналіз наведеного в розділі фактичного матеріалу свідчить, що визначною силою в реформуванні освіти був всенародний “рух за рідну школу й освіту”. Слід зазначити, що серцевиною освітньої політики Центральної Ради, Директорії, Всеукраїнської Учительської Спілки, Товариства шкільної освіти, “Просвіт” була ідея національної школи і освіти для кожного з народів України: росіян, поляків, євреїв та ін. Встановлено, що найхарактернішою ознакою тодішньої української педагогіки було те, що вона успішно розробила концепцію національної системи навчання й виховання і цим самим не тільки примножила свої дореволюційні здобутки, але й зробила великий внесок у загальну скарбницю світової демократичної педагогічної науки. На основі теоретичних розробок українських учених-педагогів вперше в історії України саме в період існування УНР було створено національну школу, яка прагнула задовольнити потреби і запити національно свідомих верств українського народу.

В період 1917–1920 років в Україні відроджуються національні цінності: мова, література, національна культура, ставлення до праці, зросла національна свідомість українців. Ці цінності пропагували просвітницькі товариства, зокрема “Просвіти”.

Крім національних цінностей освіти, українські педагоги-просвітителі відстоювали і цінності вільного виховання – свобода, самодіяльність, творчість, працелюбність, вільний розвиток, які також розглядалися в контексті самоідентифікації.

Виховний ідеал простежується у творчій спадщині таких педагогів-просвітян періоду 1917–1920 рр., як М.Галущинського, С.Русової, С.Сірополка, І.Стешенка та ін. Аналіз педагогічних праць (“Про українську національну школу”, “Про українську літературну мову”) та поетичних творів (“Я знав забутий пишний храм...”, “До статуї Гомера”, “Життєпис”) І.Стешенка свідчить, що його виховний ідеал складають такі цінності, як рідна мова, патріотизм, любов до рідного краю, толерантність у відношеннях з іншими народами, які проживають в Україні.

Аналіз педагогічної творчості С.Русової показав, що її виховний ідеал – це виховання гармонійно розвиненої людини на засадах любові й пошани до кращих національних традицій. В основу виховання української молоді С.Русова ставила національні та загальнолюдські вартості, виплекані народом упродовж віків: культ своєї нації і Батьківщини; християнська мораль; побудова вільної незалежної держави; служіння абсолютній правді, красі, справедливості й любові.

Виховний ідеал, за твердженням діячів галицької “Просвіти” М.Галущинського, С.Сірополка, має ґрунтуватися на історичному минулому народу та враховувати суспільні й духовні потреби тогочасної епохи. На їх думку, справжній громадянин незалежної держави той, що здатний до щоденної продуктивної і творчої праці, котра підносить міць і культуру держави, вміє захистити свій народ у скрутну хвилину, пожертвувати своїм життям задля загального добра. Такого громадянина може виховати тільки національна школа.

У процесі дослідження встановлено, що українські діячі “Просвіт” (Б.Грінченко, Леся Українка, С.Русова та ін.) кінця XIX – початку XX ст. висували ідеал учителя-наставника, який мав донести запропонований ними виховний ідеал до підростаючого покоління. Справжній учитель, на думку “просвітян” – це патріот, відданий своїй справі, служінню народу. Він має бути зразком для своїх вихованців. Учитель-наставник повинен поважати особистість дитини, вміти належним чином спрямувати інтелектуальні інтереси й моральні прагнення учнів.

Дослідження показало, що розповсюдженню ідеї національної освіти, демократичної педагогічної думки в період 1917-1920 рр. активно сприяли товариства “Просвіта”, випускаючи свої газети, часописи. Аналіз окремих з них (“Вільне слово” золотоніської “Просвіти”, “Вісник товариства “Просвіта” у Катеринославщині”, “Просвітянин” київського товариства “Просвіта” та ін.) засвідчив, що “просвітянська” періодика сприяла не лише розробці основних проблем педагогіки, а й була засобом удосконалення національної шкільної освіти, її організаційним і змістовним осередком. Серед центральних педагогічних і освітніх проблем, які розглядалися на її шпальтах були: розвиток національної педагогіки, українізація учбових закладів, реформа освіти і школи, національна школа і національне виховання, навчання рідною мовою, підготовка педагогічних кадрів, формування нової людини.

Проаналізований у розділі матеріал дає підстави стверджувати, що виховний ідеал українських діячів “Просвіт” кінця XIX – початку XX ст. становлять національні та

загальнолюдські цінності, спрямовані служінню людині як найвищій цінності. Реалізація його можлива в національних закладах освіти.

У третьому розділі **“Виховний ідеал діячів “Просвіт” кінця XIX – початку XX ст. в період розбудови суверенної України”** викладено погляди сучасних вітчизняних педагогів на проблему виховного ідеалу, показано найбільш прийнятні форми і засоби впровадження передового педагогічного досвіду кінця XIX – початку XX ст. у практику сьогодення.

На основі узагальнення результатів наукового пошуку автором визначено основні аспекти проблеми:

Виховний ідеал – це цілеспрямований вплив на особистість.

Ідеал особистості – це кінцева мета процесу виховання.

Виховний ідеал містить систему цінностей (національних, загальнолюдських та ін.). Виховання на основі таких цінностей має гуманістичний характер і пов’язане передусім з переосмисленням педагогами всього виховного процесу, з виявленням у цьому соціальному явищі таких аспектів, як виняткова увага до внутрішнього світу особистості, поєднана з соціологічною рефлексією. Цінності є основою, системоформувальним фактором у побудові виховного процесу.

В ієрархії цінностей на перше місце сьогодні, за словами деяких педагогів-науковців (О.Вишневського, І.Підласого), правомірно поставити ті, в основу яких покладена ідея приналежності до народу (спільність мови, мислення, географічних умов місцяпроживання, релігійних вірувань, традицій, звичаїв, освіти, мистецтва, літератури й т. ін.). Саме на цих цінностях вибудовуються такі складові виховного ідеалу, як любов до Батьківщини, добродійність, працелюбність, любов до ближнього. Основною цінністю виховного ідеалу є Людина, а всі інші складові мають служити їй.

Сучасний виховний ідеал ґрунтується на історичній минувшині, сучасних суспільних потребах нації та її духовних запитах, на ідеалах загальнолюдської моралі. Він спрямований на вироблення активної життєвої позиції особистості.

У дослідженні доведено значення для сьогодення тих позицій щодо виховного ідеалу, які висловлювали педагоги-просвітяни кінця XIX – початку XX ст.

Сучасні заклади освіти вдало використовують традиції виховного ідеалу діячів “Просвіт” кінця XIX – початку XX ст. Цінності, які складають виховний ідеал “просвітян” кінця XIX – початку XX ст. відображені у державних освітніх документах, зокрема, Державній національній програмі “Освіта” (Україна XXI століття), Концепції громадянського виховання дітей і молоді, Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти, Концепції позашкільної освіти та виховання та ін. Закладений у цих документах виховний ідеал має вираження в сучасній школі на уроках рідної мови, літератури, народознавства, історії, оскільки ці предмети дають можливість для формування в учнів загальнолюдських чеснот через призму національної самобутності рідного

народу, а також у позакласній (її форми: бесіди, лекції, обговорення публікацій, гуртки, клуби, тематичні вечори, вікторини, конкурси та ін.) та позашкільній діяльності (через вивчення творів українських “просвітян”, соціально-політичних умов, в яких вони жили і творили).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми – виховного ідеалу у творчій спадщині українських діячів “Просвіт” кінця XIX – початку XX ст. – представленої у вигляді ретроспективного цілісного аналізу процесу розвитку ідеї виховного ідеалу в педагогічних і художніх творах українських “просвітян” зазначеного періоду. В роботі досліджуються можливості використання виховного ідеалу діячів “Просвіт” в сучасній практиці виховання підростаючого покоління.

1. З проведеного наукового дослідження можна констатувати, що в кінці XIX – початку XX століття відбувається злиття національно-визвольного руху з просвітницьким. Вагомою подією в культурному житті України було виникнення культурно-просвітницьких товариств “Просвіта”. Закономірно, що перша “Просвіта” була відкрита у Львові. Адже в кінці XIX ст. на Україні, що входила до складу Російської імперії, національне життя було неможливим. Заборонялося видавати українські книжки, журнали, розвивати легальні українські інституції. Тому центр українського відродження перемістився до Галичини, яка перебувала під австрійським пануванням і, порівняно з царською Росією, мала певну політичну свободу. Лише після 1905 року на терені Великої України з’являються “Просвіти” на зразок галицької. Головною метою діяльності “Просвіт” було відродження національної свідомості українців, їх національної культури, духовності.

Українські діячі “Просвіт” пропагували такі ідеї: ідеал морального вдосконалення, що веде до гармонізації суспільних відносин; багатогалузевість – “Просвіти” охопили сфери освіти, культури, політики, мистецтва, науки; народність – використання народних традицій, обрядів, звичаїв, вірувань у просвіті народу; пропагування європейських форм життя; національна свідомість та патріотизм; демократичність; цінування культурних надбань української землі, толерантне ставлення до культури інших націй; гуманізм – культ високої духовності, пильна увага до внутрішнього світу людини, пріоритет гуманістичних ідеалів над утилітарно-меркантильними цінностями.

2. Аналіз історико-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що в період кінця XIX – початку XX ст. українські “просвітяни” (Б.Грінченко, М.Галущинський, С.Русова, І.Стешенко, С.Сірополко та інші) намагалися створити національну систему освіти і виховання, яка мала відповідати потребам національно-культурного відродження. На основі праць минулого, національних традицій та європейського досвіду вони розробили наукові основи національного

шкільництва, здійснювалася велика робота щодо їх практичної реалізації. Започатковано творення національної школи, як загальнодоступної та обов'язкової для всіх дітей шкільного віку, світської, захищеної від партійних впливів, трудової, виховної, діяльної, що забезпечує навчання школярів рідною мовою та вивчення учнями різних національностей української мови. Всі загальноосвітні школи мали бути об'єднані в спільну шкільну систему, тобто визнавався принцип єдиної школи.

3. Узагальнення творчого доробку українських діячів “Просвіт” кінця XIX – початку XX ст. (Б.Грінченка, Лесі Українки, М.Коцюбинського, І.Стешенка, С.Русової, М.Галущинського, С.Сірополка та ін.) на проблему виховного ідеалу дали змогу встановити його сутність і специфіку. В центрі їх виховного ідеалу була людина – гармонійно розвинена, творча особистість, не обмежена у розвитку своїх сил і здібностей. Ідеал, зокрема західноукраїнських “просвітян”, – це особистість вихована на принципах національного гуманізму, демократизму, культуровідповідності, природовідповідності, народності, високої духовності.

У результаті проведеного дослідження визначено виховний ідеал українських “просвітян”. Він містить національну систему вартостей: патріотизм; пріоритети української нації і Батьківщини; побудова вільної незалежної держави; громадянський обов'язок; відданість своєму народу; володіння рідною мовою та її відродження; повага до історії свого народу, до культурної спадщини; дотримання традицій, звичаїв, обрядів, християнської моралі.

Загальнолюдські вартості: моральний закон творення добра і боротьби зі злом; служіння абсолютній правді, красі й любові; чесність, гідність, гуманність, працьовитість, свобода тощо.

Оскільки “просвітяни” у своїй творчості спиралися на здобутки етнопедагогіки, то в них знаходимо народний ідеал: фізично й морально здорова особистість, тісно пов'язана зі своєю землею, любить і вміє на ній працювати.

Отже, виховний ідеал українських діячів “Просвіт” кінця XIX – початку XX ст. ґрунтується на національних та загальнолюдських морально-духовних цінностях. Головна риса його – це спрямованість у майбутнє. Реалізація його можлива лише в національних закладах освіти.

4. У процесі дослідження було встановлено, що українські “просвітяни” (Б.Грінченко, Леся Українка, С.Русова та ін.) висували ідеал учителя (наставника), який міг би втілити у практику їх виховний ідеал. На їх думку, справжній учитель – це високоморальна особистість, яка несе відповідальність перед суспільством за своїх вихованців; особистість закохана у свою справу, віддана служінню народу. Учитель має досконало володіти тим предметом, який викладає, розуміти його значення у суспільстві. Він повинен постійно удосконалювати себе. Вчитель-наставник повинен бути тонким психологом у відношеннях зі своїми вихованцями. Він має поважати особистість дитини вміти належним чином спрямувати інтелектуальні інтереси й моральні прагнення учнів. Таким бачили ідеал учителя “просвітяни” кінця XIX – початку XX ст.

5. Питання, що стосуються виховного ідеалу, є актуальними з огляду на сучасні проблеми розбудови національної системи освіти і виховання. На важливість постановки такої задачі наводить передусім схожість періоду кінця XIX – початку XX ст. і нинішнього, що позначена відродженням української національної системи виховання, її окремих ланок, вітчизняних педагогічних ідей і здобутків. Тож, виховний ідеал, запропонований українськими діячами “Просвіт”, є актуальним і доцільним як у теоретичному, так і практичному аспектах. У сучасних соціально-економічних умовах провідні аспекти формування виховного ідеалу кінця XIX – початку XX ст. можуть бути використані з метою: пошуку виховного ідеалу, адекватного природі, духу, культурно-історичному досвіду українського народу, і найбільш прийнятних у сьогоденні методів та засобів його формування; створення навчально-методичної літератури з питань виховання цілісної особистості, яка відповідає б потребам та інтересам нинішніх поколінь.

6. У процесі історико-педагогічного дослідження проблеми виявлено кілька аспектів, що потребують подальшого педагогічного вивчення:

- виховний ідеал у шкільних підручниках українських педагогів–просвітителів кінця XIX – початку XX ст.;
- виховний ідеал у громадсько-просвітницькому русі періоду кінця XIX – початку XX ст.

Основний зміст дослідження викладено в таких публікаціях автора:

1. Опанасенко Н.І. Спільне в педагогічних ідеях С.Русової та М.Монтессорі // Наука і сучасність. – К., 2000. – Ч. 1. – С. 65–69.
2. Опанасенко Н.І. Софія Русова про формування національної свідомості дитини у початковій школі // Рідна школа. – 2000. - № 10. – С. 57–59.
3. Опанасенко Н.І. Виховний ідеал у педагогічних і художніх творах українських “просвітян” (кінець XIX – початок XX ст.) // Рідна школа. – 2001. - № 1. – С.76–78.
4. Опанасенко Н.І. Діяльність української “Просвіти” у справі національної освіти періоду 1917 – 1920 років // Наука і сучасність. – К., 2001. – Т. 25. – С. 112 – 119.
5. Опанасенко Н.І. Спорідненість гуманістичних ідей в педагогіці В.О. Сухомлинського і С.Ф. Русової // Гармонія творення людини. Гуманізм педагогіки В.О. Сухомлинського в нове тисячоліття: Монографія / За ред. Д.С. Мазохи.-К.: Навчальні посібники, 2000.- Розділ I. - § 4. - С. 28-32.
6. Опанасенко Н.І. Про роль трудового виховання дітей у педагогічній спадщині А.С. Макаренка та С.Ф. Русової // Педагогічні ідеї А.С. Макаренка й сучасність: проблеми та перспективи.-Переяслав-Хмельницький, 1999.-С. 151-154.

7. Опанасенко Н.І. Проблема наступності у формуванні національного ідеалу в педагогічній творчості українських просвітніх діячів кінця XIX – початку XX ст. // Наступність і перспективність у навчанні й вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.-Переяслав-Хмельницький, 2000. – С. 150-153.
8. Опанасенко Н.І. Ідеал учителя у творчій спадщині українських діячів “Просвіти” кінця XIX – початку XX ст. // Реформування змісту освіти в початкових класах в контексті перебудови загальноосвітньої середньої шокли.- Дрогобич, 2001. – С. 257–262
9. Опанасенко Н.І. Виховний ідеал у творчій спадщині українських діячів “Просвіти” кінця XIX – початку XX ст.: теорія і практика. - Переяслав-Хмельницький: Вісник Переяславщини, 2001.-19с.

АНОТАЦІЇ

Опанасенко Н.І. Виховний ідеал у творчій спадщині українських діячів “Просвіти” кінця XIX– початку XX ст. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Київ, 2002.

У дисертації досліджується виховний ідеал у педагогічних і художніх творах українських діячів “Просвіт” кінця XIX – початку XX ст. та особливості втілення його в практичну діяльність закладів освіти зазначеного періоду. Аналізується діяльність українських “Просвіт” у справі національного шкільництва, в яких мав вираження виховний ідеал українських “просвітян”. У результаті проведеного дослідження встановлено, що виховний ідеал українських “просвітян” містить у собі систему цінностей. Він складається із національних (патріотизм; пріоритети української нації і Батьківщини; побудова вільної незалежної держави; громадянський обов’язок; відданість своєму народу; знання рідної мови; повага до історії свого народу, до його культурної спадщини; знання традицій, звичаїв, обрядів; сповідування християнської моралі) та загальнолюдських (моральний закон утвердження добра і боротьби зі злом; служіння абсолютній правді, красі й любові; чесність, гідність, гуманність, працьовитість, свобода) вартостей. Головна риса виховного ідеалу “просвітян” – це спрямованість у майбутнє, головною його цінністю є людина.

У роботі проводиться співставлення виховного ідеалу кінця XIX – початку XX ст. та цінностей у сучасних умовах розбудови суверенної України. Доведено, що виховний ідеал українських діячів “Просвіт” кінця XIX – початку XX ст. є актуальним і доцільним як у теоретичному, так і практичному аспектах. У нових соціально-економічних умовах провідні аспекти формування виховного ідеалу кінця XIX – початку XX ст. можуть бути використані з метою: пошуку виховного

ідеалу, адекватного природі, духу, культурно-історичному досвіду українського народу, і найбільш прийнятних методів та засобів його формування, створення сучасної навчально-методичної літератури з питань виховання цілісної особистості.

Ключові слова: виховний ідеал українських діячів “Просвіт”, система цінностей, національна освіта і виховання.

Опанасенко Н.И. Воспитательный идеал в творческом наследии украинских деятелей “Просвиты” конца XIX – начала XX в. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Киев, 2002.

В диссертации исследуется воспитательный идеал в педагогических и художественных произведениях украинских деятелей “Просвит” (Б.Гринченко, Леси Украинки, М.Коцюбинского, С.Русовой, И.Стешенко, С.Сирополко и др.) конца XIX – начала XX в., а также особенности воплощения его в практическую деятельность образовательных заведений данного периода. Проводится сопоставление воспитательного идеала конца XIX – начала XX в. и в современных условиях построения суверенной Украины.

В работе анализируется деятельность украинских “Просвит” конца XIX – начала XX в. Выявлены особенности украинской “Просвиты”, которой свойственны такие качества: идеал нравственного усовершенствования; многоотраслевая деятельность; народность; пропаганда европейских форм жизни; национальное сознание и патриотизм; демократичность; знание культурного наследия украинской земли и уважение к культуре других наций; гуманизм. Исследование показало, что украинские деятели “Просвит” (Б.Гринченко, С.Русова, И.Стешенко, С.Сирополко и др.), на основании трудов прошлого, национальных традиций и европейского опыта, разработали научные основы национальной школы, осуществлялась большая работа по их практической реализации. В национальной школе должен был воплотиться их воспитательный идеал. Выступая за открытие украинских национальных образовательных учреждений и не имея поддержки в правительстве, педагоги-просветители занимались составлением учебников, проектов украинской школы (они стали основой в работе над украинской системой образования после революции 1917 года).

На основе анализа педагогических и художественных произведений украинских деятелей “Просвит” установлено, что их воспитательный идеал состоит из национальных (патриотизм; приоритеты украинской нации и Отчизны; построение свободного независимого государства; гражданский долг; знание родного языка; уважение к прошлому своего народа, к его культурному наследию; знание традиций, обрядов; исповедование христианской морали) и общечеловеческих (нравственный закон творения добра и борьба со злом; служение абсолютной правде, красоте и

любви; честность, достоинство, гуманность, трудолюбие, свобода) ценностей. Основная черта его – это направленность в будущее. Главной его ценностью есть человек. Свой воспитательный идеал деятели “Просвита” пропагандировали широким народным массам через мероприятия (лекции, чтения, литературные вечера), проводимые обществами. Составные воспитательного идеала “просвитян” отображены в уставах, протоколах собраний, переписке “Просвита”.

В диссертации проанализирована пресса, выдаваемая “Просвитой”. На ее страницах поднимались вопросы развития национальной педагогики, украинизации учебных заведений, реформы образования школы, национальной школы и национального воспитания, обучения на родном языке, подготовки педагогических кадров и другие.

Доказано, что воспитательный идеал украинских деятелей “Просвита” конца XIX – начала XX в. является актуальным и целесообразным как в теоретическом, так и практическом аспектах в нынешней национальной системе воспитания и образования. В новых социально-экономических условиях ведущие аспекты формирования воспитательного идеала конца XIX – начала XX в. могут быть использованы с целью: поиска воспитательного идеала, адекватного природе, духу, культурно-историческому опыту украинского народа, и наиболее приемлемых методов и способов его формирования; составления современной научно-методической литературы по вопросам воспитания целостной личности.

Ключевые слова: воспитательный идеал украинских деятелей “Просвита”, система ценностей, национальное образование и воспитание.

Opanasenko N.I. Educational ideal in a creative heritage of the Ukrainian figures "Prosvita" of the end of the XIXth – beginning of the XXth century. – Manuscript.

The dissertation on achievement of a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on a speciality 13.00.01 – general pedagogics and history of pedagogics. - Kyiv, 2002.

In the dissertation educational ideal in pedagogical works and pieces of art of the Ukrainian figures “Prosvita” of the end of the XIXth – beginning of the XXth century., is investigated and also particularity of an embodiment of it in practical activity of educational institutions of the given period. The activity of the Ukrainian “Prosvita” is analyzed concerning national formation(education). In national establishments of formation(education) had expression education an ideal Ukrainian “prosvityan”. On the basis of the analysis of pedagogical and pieces of art of the Ukrainian workers of "Prosvita" is established, that the educational ideal of the Ukrainian workers of “Prosvita” has a system of value. Et consists of national (patriotism; a cult of the nation and Native land; building of the free independent state; a civil duty; knowledge of the native language; respect to the past of the people, to cultural heritage; knowledge of traditions; morals) and universal (moral law of creation of goods and struggle with evil; service to the

absolute truth, beauty and love; honesty, advantage, humanity, diligence, freedom) values. The basic feature is the direction in the future. His main value is the man.

In work the comparison of educational ideal of the end of the XIXth – beginning of the XXth century, and in modern conditions of the building of sovereign Ukraine is carried out. Is proved, that educational ideal of the Ukrainian figures of “Prosvita” of the end of the XIXth – beginning of the XXth century. Is actual and expedient as in theoretical, and practical aspects. In new social economical conditions conducting aspects of the formation of the educational of ideal of the end of the XIXth – the beginning of the XXth century, can be used with the purpose: search of the educational ideal adequate to a nature, spirit, cultural – historical experience of the Ukrainian people, the most acceptable methods and ways of his formation; creation of the modern scientific – methodical literature of education of the complete person.

Key words: educational ideal of the Ukrainian figures of “Prosvita”, system of values, national education and upbringing.